

Warszawa, 15 września 2021 r.

Stanowisko w sprawie unijnych funduszy: Zielona transformacja musi być prospołeczna

Tylko prawdziwie demokratyczna i uwzględniająca potrzeby społeczeństwa zielona transformacja będzie skuteczna, tzn. pozwoli na ograniczenie skutków katastrofy klimatycznej. Podkreślił to niedawno wiceprzewodniczący Komisji Europejskiej, Frans Timmermans, mówiąc że „**Europejski Zielony Ład musi mieć wymiar społeczny – w przeciwnym razie okaże się porażką**”¹. Ochrona klimatu i bioróżnorodności budująca jednocześnie inkluzywną gospodarkę, jest kluczowym zadaniem obecnej unijnej perspektywy finansowej na lata 2021-2027. Jeśli tego celu nie uda się osiągnąć, konsekwencją będą pogłębiające się nierówności, ubóstwo energetyczne oraz degradacja regionów i całych grup społecznych. Grozi nam wówczas radykalizacja antyklimatyczna² i brak społecznego poparcia dla ochrony klimatu. Mobilizacja „żółtych kamizelek” we Francji, które zbuntowały się m.in. przeciw nowym podatkom na paliwa kopalne i przerzucaniu kosztów niezbędnych zmian na mniej zamożne grupy społeczne, była poważnym sygnałem ostrzegawczym, którego nie możemy bagatelizować.

Realizacja strategii Europejskiego Zielonego Ładu będzie miała poważne skutki społeczne, dlatego jeśli społeczeństwo ma zgodzić się na głęboką zmianę i poniesienie kosztów transformacji w kierunku zeroemisyjnej gospodarki, musi:

- a) rozumieć jej konieczność i cele,
- b) widzieć płynące z niej korzyści,
- c) uczestniczyć w podejmowaniu decyzji dotyczących transformacji,
- d) współtworzyć transformację, realizując innowacje społeczne,
- e) mieć pewność, że koszty proporcjonalnie ponoszą wszyscy, a nie tylko średnio i mniej zamożni.

Działania na rzecz ochrony klimatu nie mogą czekać. Opublikowany właśnie raport Międzyrządowego Panelu ds. Zmian Klimatu przy ONZ (*United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC*)³ wyraźnie wskazuje, że ludzkość znajduje się na progu katastrofy, która dotknie nas wszystkich. Susze, fale upałów, powodzie i inne ekstremalne zjawiska pogodowe, a także konflikty zbrojne i wywołane nimi masowe migracje są spowodowane gwałtowną zmianą klimatu. To, co brzmi jak scenariusz apokaliptycznego filmu, mogliśmy już zobaczyć na własne oczy podczas ekstremalnie gorącego początku tego lata – pożary w Grecji, Turcji i na Syberii, powódzie w Niemczech, fale upałów w USA, trąby powietrzne w Polsce. Choć te zjawiska występowały wcześniej, to nigdy na taką skalę i nie z taką regularnością.

¹<https://wyborcza.pl/7,179012,27320447,timmermans-w-srode-oglaszamy-pakiet-ekologiczny-ue-ma-zmienic.html>

² Antyklimatyczny populizm opisują szczegółowo badania „Green Wedge”, autorstwa think tanku Counterpoint: <https://counterpoint.uk.com/climate-policy-in-a-post-covid-19-europe-the-report/>

³ <https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar6/>

Dlatego **postulujemy, aby najważniejsze programy w nowej perspektywie finansowej 2021-2027**, tj. program Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego (FERS), program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS), czy programy regionalne **zapewniły zrównoważony rozwój społeczny** poprzez:

1. Wsparcie kompleksowej **edukacji klimatycznej** na wszystkich poziomach: ogólnopolskim, regionalnym i lokalnym, obejmującej różnorodne grupy społeczne, dzieci, młodzież, dorosłych, społeczności lokalne, nauczycieli, organizacje branżowe, administrację publiczną, w szczególności samorządy.
2. Szeroką **ofertę szkoleniową** w obszarze ochrony klimatu i środowiska dla kadr pracowników wszystkich szczebli w firmach i urzędach, umożliwiającą zapewnienie odpowiedniego zaplecza intelektualnego, eksperckiego i kadrowego dla dynamicznie rozwijającej się „zielonej” gospodarki.
3. Wsparcie **inwestycji** spełniających zarówno **standardy ekologiczne jak i społeczne**.
4. **Zagwarantowanie partycypacji społeczeństwa obywatelskiego w podejmowaniu decyzji** dotyczących transformacji.
5. Wsparcie badań i rozwoju, realizujących interesy mieszkańców, a także realizacji zielonych **innowacji społecznych**, jak np. budowanie i rozwijanie społeczności energetycznych.

1. Edukacja klimatyczna to podstawa!

Zrównoważony rozwój społeczny nie jest możliwy bez budowy kapitału społecznego, a do tego konieczna jest kompleksowa edukacja klimatyczna na poziomie szkolnym i domowym, obejmująca zarówno dzieci, młodzież jak i dorosłych. Ludzie muszą wiedzieć, jakie zmiany ich czekają i jak mogą się w ich realizację zaangażować. Raporty IPCC, podpisanie protokołu z Kioto (1997), czy porozumienia Paryskiego (2015) zwróciły uwagę polityków, liderów opinii oraz zwykłych obywateli na postępujące zagrożenia klimatyczne. Ogromna praca społeczeństwa obywatelskiego, wielu oddolnych ruchów i inicjatyw spowodowała, że kryzys klimatyczny jest problemem dostrzeganym przez ludzi na całym świecie. Jednakże wiedza o budowaniu zielonej gospodarki nie jest wystarczająca i musi być ciągle aktualizowana, aby sprostać wyzwaniom transformacji społeczeństw i ich gospodarek w kierunku zeroemisyjności.

Jak wskazuje niedawno opublikowany przez Deloitte Indeks Obaw Klimatycznych⁴, odsetek Polaków uważających kryzys klimatyczny za poważne zagrożenie spadł w z 83 proc. w 2018 roku do 77 proc. w roku 2021. Jest to zła wiadomość, tym bardziej, że w latach poprzednich świadomość kryzysu rosła. Na spadek prawdopodobnie wpłynęła pandemia, która odwróciła uwagę części społeczeństwa od kwestii klimatu.

⁴ Indeks Obaw Klimatycznych (Climate Sentiment Index). Raport o obawach o klimat z perspektywy konsumentów, pracowników i wyborców, lipiec 2021. Spadek liczby osób obawiających się zmian klimatu jest też widoczny w nowym raporcie Fundacji im. Heinricha Boella

Polacy nie obawiają się o stan klimatu tak bardzo, jak – na przykład – o stan służby zdrowia.⁵ Autorzy raportów badawczych zaobserwowali, że osoby starsze w czasie pandemii zaczęły bardziej obawiać się zmiany klimatu, podczas gdy najmłodsze badane grupy społeczeństwa odwrotnie – zmniejszyły swoje obawy.⁶

Z drugiej strony, tylko 19 proc. badanych przez Deloitte osób nie jest gotowych na żadne poświęcenia w imię walki ze zmianami klimatu. Natomiast 28 proc. jest gotowych zarabiać mniej, byle pracować w firmie przyjaznej środowisku. 33 proc. godzi się na wyższe podatki w imię ochrony klimatu, a aż 78 proc. deklaruje, że zapłaci więcej za przyjazne środowisku towary.

Mimo, że społeczeństwo postrzega kryzys klimatyczny jako zagrożenie, jest ono wciąż traktowane jako groźba odległa, nie dotykająca nas bezpośrednio tu i teraz. Dlatego pilnie należy zmienić deklaracje polityczne w czyny. Dlatego **konieczna jest kompleksowa edukacja klimatyczna**. Tylko w ten sposób sprawimy, że wysokie poparcie dla abstrakcyjnie brzmiącej w uszach wielu zielonej zmiany, przełoży się na zmianę naszego najbliższego otoczenia, której dokona każdy i każda z nas. Dzięki temu, obywatele zyskają poczucie wpływu na los własny oraz środowiska, w którym żyją, co da im siłę i motywację do działania i uczestnictwa w zielonej transformacji.

Najintensywniej skutki kryzysu klimatycznego odczuwają ludzie młodzi. Wejdą na rynek pracy w momencie zmian, a więc w niedalekiej przyszłości będą uczestniczyć w transformacji gospodarki. **Dlatego postulujemy zapewnienie obecnym uczniom i uczennicom rzetelnej, kompleksowej edukacji na temat kryzysu klimatycznego, jego przyczyn oraz spodziewanych skutków.**

Spektrum działań jest tu bardzo szerokie – od edukacji formalnej i nieformalnej, przez działalność kulturalną promującą wiedzę o klimacie, po kampanie informacyjne w mediach na temat przyczyn zmiany klimatu, skutków oraz sposobów na ich ograniczenie. Kampanie muszą docierać do ogółu społeczeństwa. Powinny być prowadzone na poziomie lokalnym i regionalnym przez publiczne instytucje kulturalne, administracyjne i edukacyjne, z zaangażowaniem podmiotów prywatnych i organizacji pozarządowych, którym ludzie ufają bardziej niż rządowi (56 proc. wobec 26 proc.).⁷

2. Gospodarka i administracja potrzebują kompetencji klimatycznych

Edukacja klimatyczna nie może kończyć się w szkole, w domu, ośrodkach kultury, czy w mediach. Aby odnaleźć się w realiach transformującej w zieloną stronę gospodarki – musimy uczyć się przez całe życie. Dlatego fundamentalne znaczenie ma systematyczne kształcenie kadr pracowników przedsiębiorstw i instytucji publicznych. Jest to jedyny sposób na zbudowanie społeczeństwa, umiającego świadomie przeciwdziałać zagrożeniom wynikającym z katastrofy klimatycznej.

Postulujemy szkolenia dla kadr w każdym sektorze gospodarki. Dzięki temu urzędnicy, przedsiębiorcy oraz pracownicy sektora prywatnego i publicznego każdego szczebla zyskają świadomość oraz wiedzę, w jaki sposób mogą wykorzystać swoje **kompetencje**, by przyczynić się do

⁵ Z. Bieńkowska, P. Drygas, P. Sadura (2021), Nie nasza wina, nie nasz problem. Katastrofa klimatyczna w oczach Polek i Polaków, Fundacja im. Heinricha Boella <https://pl.boell.org/sites/default/files/2021-03/nie%20nasza%20wina.pdf>

⁶ Indeks Obaw Klimatycznych oraz Z. Bieńkowska, P. Drygas, P. Sadura (2021), Nie nasza wina, nie nasz problem. Katastrofa klimatyczna w oczach Polek i Polaków, Fundacja im. Heinricha Boella

⁷ <https://publicystyka.ngo.pl/pod-lupa-coraz-lepszy-wizerunek-organizacji>

osiągnięcia neutralności klimatycznej. Kształcenie kadr będzie miało szczególne znaczenie w tych gałęziach gospodarki, które najmocniej odczują transformację - sektory wysokoemisyjne jak energetyka, czy usługi transportowe będą restrukturyzowane i automatyzowane, a spora część pracowników będzie musiała szukać nowego zatrudnienia. Jednocześnie, np. sektor budownictwa czeka boom związany z falą modernizacji i pojawi się zapotrzebowanie na dodatkowe ręce do pracy oraz nowe kompetencje dostosowane do wymagań zielonej gospodarki.

3. Zielone i społeczne standardy inwestycji

Zrównoważony rozwój społeczny jest gwarantem skutecznej realizacji celów klimatycznych i środowiskowych. Ta potrzeba została zauważona przez platformę ds. zrównoważonego finansowania przy KE, która obecnie pracuje nad rozszerzeniem unijnej taksonomii zrównoważonego finansowania⁸ o cele związane z rozwojem kapitału społecznego, w tym o edukację.

Inwestycje realizowane z funduszy europejskich w ramach nowej perspektywy finansowej muszą wpisywać się w definicję zrównoważonej działalności gospodarczej, czyli realizować przynajmniej jeden z sześciu głównych środowiskowych celów taksonomii zrównoważonego finansowania⁹, a także, wedle zasady DNSH¹⁰, nie wyrządzać znaczących szkód w realizacji żadnego z pozostałych celów środowiskowych. Muszą też przestrzegać podstawowych praw człowieka i standardów pracy. Aby zapewnić zrównoważony rozwój społeczny powinniśmy także dopilnować, by w trwającej obecnie transformacji Europy, przedsiębiorstwa okazywały poszanowanie dla praw człowieka, zgodnie z Traktatem o Unii Europejskiej (art. 3), a także Celami Zrównoważonego Rozwoju. Niedostateczne uwzględnienie tych kwestii w nadchodzącej fali inwestycji może być bardzo ryzykowne dla przyszłości wspólnoty europejskiej. Dlatego kluczowe jest, **aby Polski rząd aktywnie wspierał rozszerzenie taksonomii zrównoważonego finansowania o szczególne elementy społeczne.**

Rozszerzenie taksonomii zrównoważonego wydatkowania i zasady DNSH o wymiar społeczny, sprawiłoby że dostępność funduszy europejskich uwarunkowana była już nie tylko realizacją celów klimatycznych, ale także pozytywnym oddziaływaniem na społeczeństwo poprzez poprawę jakości życia oraz bezpieczeństwa obywateli, pracowników i społeczności.

4. Partycypacja społeczna

Fundusze europejskie muszą wspierać partycypacyjny, czyli uczestniczący i oddolny model współpracy. Muszą wspierać tych, którzy szukają rozwiązań dla regionów najbardziej dotkniętych procesem transformacji.

⁸ Taksonomia zrównoważonego finansowania to lista rodzajów działalności gospodarczych zrównoważonych środowiskowo i powiązanych z nimi określonych kryteriów. Taksonomia bazuje na najnowszych doświadczeniach naukowych i branżowych, które mają przekształcać gospodarkę w kierunku bardziej zrównoważonej i odpowiedzialnej, więcej informacji: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance/eu-taxonomy-sustainable-activities_en

⁹ 6 głównych środowiskowych celów taksonomii: łagodzenie skutków zmian klimatu, dostosowanie do zmian klimatu, zrównoważone wykorzystywanie oraz ochrona zasobów wodnych i morskich, przejście na gospodarkę o obiegu zamkniętym, zapobieganie zanieczyszczeniu i jego kontrola, ochrona oraz odbudowa bioróżnorodności i ekosystemów.

¹⁰ *Do No Significant Harm* - "nie wyrządzaj poważnych szkód"

W tym kontekście istotne jest promowanie partycypacyjnych form zarządzania, włączania pracowników w decyzje dotyczące przechodzenia gospodarki na zieloną stronę. Niestety obecna kultura konsultacji społecznych prowadzi często do sytuacji, w których kontrowersyjne projekty infrastrukturalne natrafiają na opór dotkniętych nimi bezpośrednio społeczności już po zakończeniu etapu, na którym możliwy był dialog i wypracowanie konsensusu. Dlatego w przypadku projektów infrastrukturalnych, przekształcających środowisko i wpływających na życie całych społeczności, konieczne jest prowadzenie skutecznych konsultacji społecznych tj. takich, których efekty zaakceptują wszystkie zainteresowane strony.

Należy podkreślić, że włączanie społeczeństwa (na każdym etapie, od lokalnego, do unijnego) w działania związane z zieloną transformacją jest wymagane przez unijne przepisy¹¹.

5. Innowacje społeczne

Postulujemy wdrażanie innowacji społecznych – szczególnie tworzenie społeczności energetycznych opartych o OZE – niezbędnych do osiągnięcia wymaganych celów klimatycznych. Ich wspieranie powinno być wpisane w każdy program operacyjny. Rozwój obywatelskich społeczności energetycznych wytwarzających energię z odnawialnych źródeł jest szansą dla znaczącej liczby obywateli i obywaterek na aktywny udział w systemie energetycznym i zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego Polski¹². Według badania na zlecenie firmy SunSol ponad 70 proc. Polaków chce być niezależnych od zewnętrznych dostawców energii¹³. Ponadto, inicjatywy wspólnotowe i spółdzielcze są źródłem dochodów i miejsc pracy, mogą także skutecznie wspierać walkę ze zjawiskiem ubóstwa energetycznego, przez co polska transformacja energetyczna stanie się bardziej sprawiedliwa społecznie. Ułatwianie tworzenia społeczności energetycznych opartych na OZE stanowi również realizację polityki ochrony klimatu i środowiska. Jest to cel horyzontalny UE i powinien znaleźć odzwierciedlenie we wszystkich funduszach europejskich na lata 2021-2027.

Podsumowanie

Polski rząd i administracja muszą zadbać o to, by projektowane w zakresie funduszy europejskich cele i rozwiązania odpowiadały okolicznościom, w jakich się znaleźliśmy. Alarmujący raport IPCC pokazuje, że stan klimatu jest gorszy, niż jeszcze niedawno sądziliśmy. Wskazuje na bezpośredni związek działalności człowieka z dziejącą się na naszych oczach katastrofą. Dlatego musimy podjąć natychmiastowe działania zmierzające do włączenia każdej i każdego w walkę z kryzysem. **Tymczasem, w przygotowywanych właśnie projektach wielomiliardowych programów finansowanych ze środków UE (jak np. FERS, FEnIKS) kwestie edukacji klimatycznej i społeczny aspekt zielonej transformacji zostały potraktowane marginalnie.** Z kryzysem klimatycznym nie da się wygrać bez zaangażowania obywateli. By to zrobić, należy wspierać ich w świadomym rozwoju wiedzy i kompetencji w kwestii klimatu (**edukacja**), dzięki któremu każda i każdy z nas zrozumie skutki

¹¹ Europejskie Prawo o Klimacie (art. 9), wejście w życie: 29 lipca 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1119&from=EN>

¹² Analizy wskazują, że ok. 83 proc. gospodarstw domowych w UE, w tym w Polsce, mogłoby uczestniczyć w różnych formach zbiorowej prosumpcji OZE, a ok. połowa ma potencjał do produkcji własnej energii. Projekty OZE realizowane przez społeczności energetyczne generują od 2 do 8 razy większe dochody lokalne, niż te realizowane przez podmioty zewnętrzne. Źródło: publikacja „Wspólnoty energetyczne. Dobre Praktyki Europejskie.” Listopad 2020, s.4

¹³ <https://sunsol.pl/assets/Uploads/Polacy-i-fotowoltaika-2021-raport-SunSol-.pdf>

kryzysu klimatycznego, także te dotykające nas bezpośrednio, już teraz. To klucz do większego zaangażowania społeczeństwa w działania proklimatyczne (**partycypacja**). Jednocześnie, należy łagodzić obawy związane z procesem transformacji poprzez innowacyjne rozwiązania społeczne i planowanie działań z uwzględnieniem ich wpływu jednocześnie na klimat i społeczeństwo (**innowacje społeczne i zrównoważony rozwój**).

Organizacje podpisujące się pod stanowiskiem:

Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć

Młodzieżowy Strajk Klimatyczny

Polski Klub Ekologiczny Okręg Mazowiecki

Fundacja WWF Polska

Stowarzyszenie Pacjent Europa

Fundacja Instytut Zielonej Przyszłości

Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju

Fundacja ClientEarth Prawnicy dla Ziemi

Stowarzyszenie "Wspólna Ziemia"

Stowarzyszenie Ekologiczne EKO-UNIA

FEWE - Fundacja na rzecz Efektywnego Wykorzystania Energii

Fundacja GAP Polska

Stowarzyszenie BoMiasto

Stowarzyszenie Pracownia na rzecz Wszystkich Istot